

۱۲۱۱۱۱

دانشگاه بلوچستان
تحصیلات تکمیلی

پایان نامه کارشناسی ارشد در (رشته ی تاریخ گرایش ایران دوره ی اسلامی)

عنوان:

اللهیار خان آصف الدوله و نقش او در تاریخ ایران

استاد راهنما:

دکتر عباسعلی آذر نیوشه

استاد مشاور:

دکتر عباس سرافرازی

۱۳۸۸/۲/۱۶

تحقیق و نگارش:

فرهاد میرانی طراده

(این پایان نامه از حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه سیستان و بلوچستان بهره مند شده است)

شهریور ۱۳۸۸

اطلاعات درج شده
توسط مرکز

۱۲۱۸۸۸

این پایان نامه با عنوان الهیارخان آصف الدوله و نقش آن در تاریخ ایران قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد توسط دانشجو فرهاد میرانی طرادۀ تحت راهنمایی استاد پایان نامه دکتر عباسعلی آذرنیوشه تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

~~فرهاد میرانی طرادۀ~~

این پایان نامه ۴ واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ ۱۳۸۸/۶/۲۶ توسط هیئت داوران بررسی و درجه ~~پسپه تهرانی~~ به آن تعلق گرفت.

تاریخ	امضاء	نام و نام خانوادگی	
		دکتر عباسعلی آذرنیوشه	استاد راهنما:
		دکتر عباس سرافرازی	استاد مشاور:
		دکتر علی ناظمیان فرد	داور ۱:
		دکتر مسعود مرادی	داور ۲:
۱۳۸۸/۶/۲۶		دکتر محمدعلی زهرا زاده	نماینده تحصیلات تکمیلی:

دانشگاه سیستان و بلوچستان

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب فرهاد میرانی طراده تأیید می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان‌نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو: فرهاد میرانی طراده

امضاء

تقدیم به روح برادر شهیدم، پدر بزرگوارم و فرزند دل‌بندم فیروز

و تقدیم به دست‌های پینه‌بسته و قامت شکسته مادر مهربانم و همسر فداکارم و دومینوه زندگی ام محمدرضا و

موسی الرضا که با صبوری و تحمل مشکلات مرا در این راه یاری و همراهی نموده‌اند.

اکنون که به یاری خداوند متعال کار تدوین رساله ام به پایان رسیده جا دارد که از استاد ارجمند آقای دکتر عبا سنعلی آذر نیوشه به دلیل پذیرش را هنمائی این رساله و آقای دکترعباس سرا فرازی که به عنوان مشاور، بنده رادر تدوین این رساله کمک ویاری نمودند و همچنین دیگر اساتید گروه تاریخ دانشگاه سیستان و بلوچستان که در دوره های کارشناسی و کارشناسی ارشد از خرمن دانششان کسب فیض نمودم و نیز از همکاری کارکنان کتابخانه دانشکده ادبیات دانشگاه سیستان و بلوچستان و کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی که صادقانه حقییر را در جمع آوری منابع مورد نیاز مساعدت و همراهی نمودند تقدیر و تشکر نمایم.

چکیده :

اللهیار خان آصف الدوله یکی از رجال عهد قاجار بود که روابط سببی او با خاندان قاجار زمینه را برای قدرت گیری بیشتر و رسیدن او به صدارت فراهم کرد. او در سال (۱۲۴۰ ه. ق) توسط فتحعلی شاه به صدارت انتخاب شد و در مدت سه سال صدارت خود، در جنگهای اول و دوم ایران و روس با کوتاهی و ضعفی که از خود نشان داد خسارتهای زیادی به ایران وارد کرد و از مقام خود عزل شد و به مقام سالار باری، برگشت. در ماجرای قتل گریبایدوف، وزیر مختار روسیه در ایران، آصف الدوله یکی از عوامل موثر بود چرا که دو تن از زنان گرجی که در خانه او بودند به سفارت روسیه برده شدند و با درخواست کمک او از علماء و با سخنان میرزا مسیح مجتهد مردم به سفارت روسیه حمله کردند و سی و هشت تن از اعضای سفارت روسیه را به قتل رساندند.

با مرگ فتحعلی شاه، اللهیار خان آصف الدوله تلاشهایی را برای رسیدن به صدارت انجام داد، اما به نتیجه نرسید و به حکومت خراسان منصوب شد. در آنجا طی تماسهایی که با انگلیسیها برقرار نمود آرزوی سلطنت در او و فرزندانش شکل گرفت. او بعد از قتل قائم مقام برای رسیدن به صدارت، بدون اجازه دربار راهی تهران شده که با انتصاب حاجی میرزا آقاسی به صدارت، دست خالی به خراسان برگشت. و این خود باعث کدورت او نسبت به دربار و حاجی میرزا آقاسی شد. و در سال (۱۲۶۳ ه. ق) با انتخاب حسن خان سالار به جانشینی خود، عازم تهران شده و از آنجا به زیارت خانه خدا رفت و در بازگشت اجازه ورود به کشور به او داده نشد و در عتبات ماند و فرزند او حسن خان سالار دست به قیامی در خراسان زد که چهار سال طول کشید و در نهایت با تدبیر امیر کبیر، سرکوب و سالار نیز اعدام شد.

کلید واژه : قاجار، خراسان، فتحعلی شاه، اللهیار خان آصف الدوله، حسن خان سالار

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۱
معرفی منابع.....	۵
بخش اول اللهیار خان آصف الدوله قبل از صدارت	
فصل یک: وزارت.....	
۱-۱- معانی ومفاهیم وزیر.....	۱۰
۲-۱- شرایط وزیر.....	۱۱
۳-۱- اهمیت وزیر.....	۱۲
۴-۱- اختیارات ووظایف وزیر.....	۱۳
۵-۱- وزارت در دوره قاجار.....	۱۵
فصل دوم: جایگاه نسبی اللهیار خان آصف الدوله.....	
۱-۲- اصل ونسب اللهیار خان آصف الدوله.....	۱۷
۲-۲- نقش میرزا محمدخان بیگلربیگی در قدرت رسیدن آقا محمد خان قاجار.....	۱۹
۳-۲- آقا محمدخان و خاندان زند.....	۲۱
۴-۲- لشکرکشی به قفقاز.....	۲۲
۵-۲- تاجگذاری آقا محمدخان.....	۲۴
۶-۲- نقش میرزا محمدخان بیگلربیگی در قدرت گیری فتحعلی شاه.....	۲۴
۷-۲- نبرد فتحعلی شاه با صادق خان شقاقی.....	۲۶

- ۸-۲ اقدامات اللهیارخان قبل از صدارت..... ۲۹
- ۹-۲ اللهیار خان ونبرد با ترکمانان یموت وکوکلان..... ۲۹
- ۱۰-۲ اللهیارخان ونبرد با عثمانی..... ۳۰

بخش دوم: اللهیار خان وصدرات

فصل یک : اقدامات اللهیار خان در زمان صدارت و بعد از آن ۳۲

- ۱-۱ انتصاب اللهیارخان دولو به صدارت..... ۳۲
- ۲-۱ پیشینه روابط ایران وروسیه..... ۳۶
- ۳-۱ مرحله اول جنگهای ایران و روس ۱۲۱۹ تا ۱۲۲۸ ه.ق..... ۳۸
- ۴-۱ فتح گنجه توسط روسها..... ۳۹
- ۵-۱ نبرد شوره گل (ایروان ۱۲۱۹ ه.ق)..... ۴۰
- ۶-۱ جنگهای ایران وروسیه تا معاهده تلسیت..... ۴۲
- ۷-۱ جنگهای سالهای (۱۲۲۲ تا ۱۲۲۸ ه.ق)..... ۴۲
- ۸-۱ مرحله دوم جنگهای ایران وروس (علل سیاسی واجتماعی آغاز جنگ)..... ۴۴
- ۹-۱ آغاز مرحله دوم جنگهای ایران وروس..... ۴۸
- ۱۰-۱ محاصره قلعه شوشی..... ۴۹
- ۱۱-۱ سقوط قلعه عباس آباد..... ۵۰
- ۱۲-۱ فتح تبریز توسط روسها..... ۵۲
- ۱۳-۱ عزل اللهیارخان آصف الدوله از صدارت..... ۵۴
- ۱۴-۱ انتصاب محمدمیرزا به ولایتعهدی..... ۵۵
- ۱۵-۱ مرگ فتحعلی شاه..... ۵۷
- ۱۶-۱ جلوس محمد شاه به سلطنت..... ۵۸

فصل دوم: ماجرای قتل گریبایدوف و نقش اللهیارخان آصف الدوله ۶۰

۲-۱- زندگی نامه گریبایدوف ۶۰

۲-۲- ورود گریبایدوف به تبریز ۶۱

۳-۲- ورود گریبایدوف به تهران ۶۱

۴-۲- قتل گریبایدوف و نقش اللهیارخان آصف الدوله در آن ۶۲

۵-۲- سفارت خسرو میرزا به روسیه ۶۷

بخش سوم: اللهیارخان آصف الدوله و خراسان

فصل یک: آصف الدوله و حکومت خراسان ۷۱

۱-۱- انتصاب اللهیارخان آصف الدوله به حکومت خراسان ۷۱

۲-۱- آمدن اللهیارخان آصف الدوله از خراسان به تهران به قصد صدارت ۷۲

۳-۱- لشکرکشی محمدشاه قاجار به هرات ۷۲

۴-۱- مأموریت اللهیارخان آصف الدوله برای فتح چار اویماق و بالامرغاب و میمنه ۷۳

۵-۱- اسارت محمدولی خان دولو ۷۶

۶-۱- آمدن آصف الدوله از خراسان به تهران ۷۶

فصل دوم: فتنه سالار ۷۸

۱-۲- علل و عوامل قیام محمد حسن خان سالار ۷۸

۲-۲- مأموریت سلیمان خان دنبلی به حفظ سرحدات خراسان و اطلاع از افکار سالار ۸۰

۳-۲- آغاز قیام سالار ۸۱

۸۵	۴-۲ اقدامات سالار برای اتحاد با بهمن میرزا.....
۸۶	۵-۲ شورش مردم مشهد و به قتل رساندن حاجی میرزا عبدالله متولی باشی.....
۸۸	۶-۲ بازگشت سالار به مشهد و محاصره حمزه میرزا.....
۸۹	۷-۲ اولین اقدامات امیرکبیر برای دفع فتنه سالار.....
۹۰	۸-۲ حرکت سلطان مراد میرزا به سوی خراسان.....
۹۲	۹-۲ اولین برخورد سالار باحسام السلطنه.....
۹۳	۱۰-۲ اعزام چراغعلی خان به خراسان جهت مذاکره با سالار.....
۹۴	۱۱-۲ محاصره مشهد توسط نیروهای سلطان مراد میرزا.....
۹۶	۱۲-۲ دست اندازی به خزانه آستان قدس رضوی توسط سالار.....
۹۶	۱۳-۲ آخرین تلاشهای سالار.....
۹۹	۱۴-۲ تحصن محمدحسن خان سالار در حرم امام رضا(ع).....
۱۰۰	۱۵-۲ ارتباط اللهیارخان با انگلیس.....
۱۰۶	نتیجه.....
۱۰۸	فهرست منابع.....

حکومت قاجار بر ایران با تلاشهای آقا محمد خان قاجار و تاجگذاری او در سال ۱۲۱۰ ه. ق. آغاز شد که این دوران مقارن با ظهور تحولات وسیع سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در اروپا بود همین تحولات منجر به یک رشته رقابتهای بین‌المللی میان کشورهای اروپائی مثل انگلیس، فرانسه و روسیه شد و جریان استعمار ملت‌های ضعیف را شدت بخشید بنابراین کشور ایران نیز از این امر مستثنی نبود خصوصا از آغاز حکومت فتحعلی شاه ایران عرصه رقابتهای استعماری شد و پادشاهان قاجار که تقریبا به طور ناگهانی با اروپا ارتباط وسیعی پیدا کرده بودند حتی در حد یک زمامدار معمولی نیز درک سیاسی نداشتند و نمی‌توانستند با تحلیل روشنی از حوادث بین‌المللی و رقابتهای استعماری موضعگیری مناسبی در برابر سیاستمداران اروپائی داشته باشند.

برای شاهان قاجار تنها چیزی که در، درجه اول اهمیت قرار داشت، حفظ تاج و تخت و عیش و نوش و استفاده از دسترنج مردم محروم و بی‌پناه بود. این در حالی بود که نیروهای پرتلاش اروپایی غربی جامعه خود را به سوی اقتصادی نوین حرکت می‌دادند، اما جامعه قاجاری ایران مقاوم و مخالف با هر گونه تحولی در عرصه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ایستاده بود و در اروپا شرقی نیز کشور استعماری روسیه همسایه شمالی ایران که روابط سنتی مشخصی با جامعه ایران داشت در قبال تحولات اروپای غربی در طلب مسیرهای تازه ای بود، تا بتواند با کشورهای اروپایی غربی که با اهداف استعماری، سرمایه‌های خود را در شرق فعال کرده بودند رقابت کند و در تلاش برای رسیدن به شرق و در رقابت با انگلیس و فرانسه و نفوذ به هندوستان از طریق افغانستان و رسیدن به آبهای آزاد و گرم، ایران را در کانون توجه خود قرار داد، که منجر به یک سری جنگ‌های بین ایران و روسیه شده و قسمتهای زیادی از خاک ایران از دست رفت.

حاکمان ایران نیز برای نجات از این بحران با اتخاذ سیاستهای غلط و افتادن به دامان انگلستان و فرانسه در شرایطی که اروپا روز به روز، رو به ترقی و پیشرفت بود، ایران را به انحطاط کامل کشاندند و زمینه نفوذ و حضور دیرپای بیگانگان را هر چه بیشتر بر کشور فراهم کردند.

این پادشاهان نه تنها توان درک ماهیت سیاستهای استعماری را نداشتند و آلت دست آنان قرار می‌گرفتند حتی گاهی نیز، با بیگانگان همراه شده و گام‌های مهمی در جهت منافع آنها بر می‌داشتند.

بنابراین عصر قاجار به دلیل اینکه دوره قرار گرفتن در میان رقابتهای استعماری کشورهای نظیر روس و انگلیس و

مرحله گذر از جامعه سنتی به سمت جامعه مدرن و جدید و تغییرات سیاسی در داخل مرزهای ایران بود در تحقیقات و مطالعات مورخان و پژوهشگران تاریخ دارای جایگاه خاصی می باشد.

با توجه به اینکه در اینگونه حکومت‌های اشخاص نیز در برخی مسائل تاثیر گذار هستند لذا در این رساله برآنیم با بررسی زندگی اللهیار خان آصف الدوله و نقش او در تاریخ ایران که در سالهای ۱۲۴۰ ه. ق. تا ۱۲۴۳ به عنوان صدر اعظم بود به روشن شدن بیشتر تاریخ این دوره کمک کنیم دلیل اهمیت موضوع نیز این است که تا کنون کتابی یا تحقیقی به طور خاص در مورد زندگی و نقش اللهیار خان در تاریخ ایران نگاشته نشده است.

چارچوب طرح تحقیق

در این رساله ، تلاش داریم تا روشن کنیم که اللهیار خان آصف الدوله نقش تاثیر گذاری در حوادث این دوره از تاریخ ایران داشته است .

سوالات

بعد از انتخاب عنوان رساله در راستای آن به مطالعه منابع مربوطه پرداخته که سوالهای زیر درباره موضوع رساله همواره به ذهن می رسید :

۱. جایگاه نسبی اللهیار خان آصف الدوله و نقش آن در رسیدن او به قدرت چه بود؟

۲. نقش اللهیار خان آصف الدوله در جنگهای ایران و روس چه بود؟

۳. نقش اللهیار خان آصف الدوله در ماجرای قتل گریبا یدوف چه بود؟

۴. آیا اللهیار خان آصف الدوله در تحولات سیاسی خراسان نقش داشت ؟

فرضیه ها

برای رسیدن به سوالات فوق فرضیه های زیر مطرح شد :

۱. اینکه اصل و نسب ، جایگاه و ارتباط اللهیار خان آصف الدوله با خاندان قاجار در قدرت گیری او موثر بوده است .

۲. آصف الدوله در جنگهای ایران و روس خصوصا جنگهای دوره دوم یکی از عوامل موثر بوده است .

۳. او در ماجرای قتل گریبایدوف در تحریک افراد موثر بوده است .

۴. آصف الدوله در حوادث سیاسی خراسان موثر واقع شده است .

لازم به ذکر است که این موضوع تاکنون به طور مجزا و جدی مورد بررسی قرار نگرفته به جز اشاراتی که آقای پرویز افشاری در کتاب صدر اعظمهای دوره قاجار و حسین سعادت نوری نیز در کتاب رجال عصر قاجار به طور مختصر به زندگی آصف الدوله داشته اند که به طور کامل روشن کننده موضوع نیست در صورتی که این رساله به خوبی انجام شده باشد می تواند زوایای زندگی سیاسی این شخصیت و تاثیر او بر تاریخ ایران را روشن سازد .

روش تحقیق :

روش تحقیق در این رساله ، روش کتابخانه ای است یعنی گردآوری اطلاعات و تحلیل وقایع بر اساس اطلاعات گردآوری شده از منابع و مآخذ بوده است . اساس این رساله بر پایه منابع دست اول است و از منابع دست دوم و تحقیقات جدید نیز در مراحل دیگر استفاده شده است که جهت جمع آوری منابع از کتابخانه های دانشگاه سیستان و بلوچستان و آستان قدس رضوی و کتابخانه مجلس شورای اسلامی و کتابخانه وزارت امور خارجه و کتابخانه دانشگاه اصفهان و مرکز اسناد استفاده شده است .

در ثبت رویدادها بیشتر تاریخ هجری قمری است که به شکل (ه . ق .) به کار رفته است و شیوه ارجاع به منابع در این رساله ارجاع داخل متن است که نام نویسنده کتاب و بعد از آن سال چاپ آن و شماره صفحه آمده است .

رساله به سه بخش و هر بخش به دو فصل تقسیم شده است .

۱. بخش اول با عنوان اللهیار خان پیش از صدرات است که به دو فصل تقسیم شده در فصل اول با توجه به اینکه موضوع رساله بررسی زندگی یکی از وزرای دوره قاجار بود ، مختصر به بررسی وزارت پرداخته شده و در فصل دوم به اصل و نسب اللهیار خان آصف الدوله و نقش پدرش میرزا محمد خان بیگلر بیگی در قدرت گیری آقا محمد خان و فتحعلی شاه پرداخته شده است .

۲. بخش دوم با عنوان اللهیار خان و صدرات است که به دو فصل تقسیم شده که در فصل اول ضمن اشاره به انتصاب

اللهیار خان به صدرات ، به جنگهای ایران و روس و نقش او در آن جنگها و در فصل دوم به ماجرای قتل گریبا یدوف و نقش آصف الدوله در آن پرداخته شده است .

۳. بخش سوم باعنوان اللهیار خان آصف الدوله و خراسان است که به دو فصل تقسیم شده که در فصل اول به حکومت آصف الدوله در خراسان و در فصل دوم به ماجرای فتنه سالار در خراسان و چگونگی آن پرداخته شده است

معرفی منابع:

۱- ناسخ التواریخ

مؤلف آن محمد تقی لسان الملک ، متخلص به سپهر است . این کتاب یکی از ارزشمندترین منابع دوران قاجار است. او در دوره پادشاهی افرادی چون فتحعلی شاه، محمد شاه و ناصرالدین شاه زندگی می کرده است. وی در سال ۱۲۵۸ هـ ق به تشویق محمد شاه و میرزای آغاسی مأموریت یافت تا تاریخ سلسله قاجاریه را به رشته تحریر در آورد .

سپهر این کتاب را در سه جلد به نگارش در آورد، دو جلد اول و دوم آن را در مورد اوضاع زمان فتحعلی شاه و محمد شاه نوشت و جلد سوم را در دوره سلطنت ناصر الدین شاه نگاشت . جلد اول آن حوادث دوره قاجار را از آغاز تا پایان سلطنت فتحعلی شاه که شامل اصل و نسب قاجاریه و چگونگی به قدرت رسیدن آنها، ظهور آقا محمدخان قاجار و تأسیس سلسله قاجاریه و سلطنت فتحعلی شاه می باشد در بر می گیرد .

در جلد دوم ، به شرح سلطنت محمد شاه قاجار از ۱۲۵۰ هـ . ق . تا ۱۲۶۴ که سال مرگ محمد شاه است ، پرداخته شده است. و در جلد سوم حوادث مربوط به سلطنت ناصرالدین شاه قاجار از جلوس به تخت سلطنت یعنی از ۱۲۶۴ هـ . ق . تا ۱۲۷۴ هـ ق را در بر می گیرد . از این کتاب در مباحث مربوط به انتصاب اللهیار خان آصف الدوله به صدارت و مرگ فتحعلی شاه و انتصاب اللهیار خان به حکومت خراسان و فتنه سالار در این رساله استفاده شده است .

۲- روضة الصفاى ناصرى.

روضه الصفا را رضا قلی خان هدایت ، مورخ اواخر دوران فتحعلی شاه قاجار ، تألیف کرده است . این کتاب در سه جلد و به عنوان دنباله کتاب روضة الصفاى میخواند نوشته شده است و آن را به ناصرالدین شاه قاجار تقدیم کرده است. این کتاب دارای اطلاعاتی تاریخی در مورد سلسله های صفویه، افشاریه، زندیه و قاجاریه است. آقای هدایت در جلد اول به تاریخ و احوال رجال عصر صفوی پرداخته است و در جلد دوم به اوایل دوران تاریخی خاندان

قاجار و ماجرای به قدرت رسیدن آنها صحبت کرده است و پس از آن ، جریان به قدرت رسیدن فتحعلی شاه و حوادث دوران پادشاهی او، و به سلطنت رسیدن محمد شاه را به رشته تحریر در آورده است .
و در جلد سوم نیز به سلطنت محمد شاه و سلطنت ناصرالدین شاه و حوادث آن تا سال ۱۲۷۴ هـ ق پرداخته است.
از این کتاب در مباحث مربوط به صدارت آصف الدوله و حکومت او در خراسان و فتنه سالار در این رساله بیشتر استفاده شده است.

۳- حقایق الاخبار ناصری

این کتاب را سید محمد جعفر خان حسینی خورموجی ، مورخ مخصوص دولت ناصری و ملقب به حقایق نگار ، به رشته تحریر در آورده است. او در سال ۱۲۷۶ هـ . ق . به تهران آمد و ناصرالدین شاه او را مأمور تألیف حقایق و وقایع سلطنت خود کرد ، لذا او کتاب حقایق الاخبار ناصری را نوشت ؛ که در آن به تاریخ قاجار و تاریخ دوران سلطنت ناصرالدین شاه پرداخته شده است.

او در اثر خود علت حقیقی قتل امیر کبیر را ذکر کرده است و در این کتاب به سبک نویسندگان دوران قاجار صناعات ادبی فراوانی به کار برده است و وقایع این کتاب به صورت سال شمار ، مورد بررسی قرار گرفته است

۴- تاریخ نو

این کتاب در سال ۱۲۶۷ هـ ق توسط جهانگیر میرزا ، پسر عباس میرزا نایب السلطنه ، به رشته تحریر در آمده است . که حوادث سال های ۱۲۴۰ تا ۱۲۶۷ هـ . ق . را در بر می گیرد. تاریخ نو در واقع دنباله تاریخ قاجاریه عبدالرزاق بیک مفتون دنبلی یعنی مآثر سلطانیه است .

این کتاب وقایع و حوادث ۲۶ سال و اندی از سلطنت قاجاریه (ده سال از سلطنت فتحعلی شاه، چهارده سال سلطنت محمد شاه و دو سال و اندی از پادشاهی ناصرالدین شاه) را در بر می گیرد ، و بهترین منبع برای این ۲۶ سال از دوره قاجار است و هیچ اثری به آن نمی رسد .

با توجه به اینکه خود نویسنده در جنگ های ایران و روس حضور داشته مطالبی که در مورد جنگ های دوم ایران و روس و احوال حاجی میرزا آقاسی و محمد خان امیر نظام و دیگر حوادث آمده از اهمیت خاصی برخوردار است و در دیگر منابع نیست.

اما با توجه به اینکه این اثر ، مدتی بعد از جنگ های ایران و روس نوشته شده ، جهانگیر میرزا بیشتر به دنبال تیره پدر خود در مورد این جنگ ها بوده است .

از این منبع در مباحث مربوط به جنگ های دوم ایران و روس و ماجرای قتل گریبایدوف و رسیدن محمد شاه به تخت سلطنت و حوادث بعد از آن ، در این رساله استفاده شده است .

۵-صدرالتواریخ

این کتاب را اعتماد السلطنه بنا به درخواست میرزا علی اصغر امین السلطان ، آخرین صدر اعظم دروه ناصری ، به رشته تحریر در آورده و برخی از محققین تألیف آن را به دیگران نسبت می دهند.

اعتماد السلطنه در این کتاب به رغم آن که دل خوشی از امین السلطان نداشته ، تعریف و چاپلوسی فراوانی از او نموده و در مقدمه کتاب از او به عنوان عمید اکرام یاد کرده است. این اثر شرح حال یازده تن از صدر اعظم های دوره قاجار است که از اولین آنها یعنی حاج ابراهیم خان کلانتر شروع شده و تا دروه ی امین السلطان را شامل می شود. این کتاب در سال ۱۳۰۹ ه . ق . نوشته شده است و چون اعتماد السلطنه از دشمنی اخلاف صدور قبلی بیم داشته از کتابدار سلطنتی درخواست نموده که این اثر را خاص مقام سلطنت گرداند و در دسترس دیگران قرار ندهد. مطالب این کتاب بنا به گفته مؤلف آن، اوراق پراکنده و حکایاتی از معمرین و افراد مطلع است که نقل شده است.

۶-شرح حال رجال ایران

مهدی بامداد کتاب شرح حال رجال ، ایران ، در قرن ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ ه ق را در شش جلد نوشته است. او اطلاعات بسیار نادری در مورد شرح حال شخصیت های مهمی که در این سه قرن در اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی، اداری و ادبی مؤثر بوده اند مانند پادشاهان، وزیران، شاهزادگان، شاعران، مورخان،

پزشکان، روحانیون، ادیبان، نقاشان و هنرمندان و ... را به رشته تحریر در آورده است. در تدوین این رساله از این اثر مطالبی در مورد اللهیار خان آصف الدوله و حسن خان سالار و فتحعلی شاه و آقامحمد خان و میرزا محمدخان بیگلر بیگی مورد استفاده قرار گرفته است.

۷- مآثر السلطانیة

این کتاب اثر عبدالرزاق مفتون دنبلی (۱۶۷/۲۴ ق/ ۱۸۲۶ - ۱۷۵۳ م) و یکی از آثار مهم دوره قاجار و خصوصاً در مورد جنگ های ایران و روس است. او از اهالی خوی است. خاندان او از دوران شاه عباس به کارهای مهم دولتی مشغول بودند. عبدالرزاق دنبلی نیز در دوره جوانی در دربار کریم خان زند به سر می برد و بعد از انقراض خاندان زند به خدمت آقا محمد خان در آمد. و بعد از مدتی و در دوران فتحعلی شاه به سمت منشی عباس میرزا نایب السلطنه در آمد. در این رساله مطالب مربوط به جنگ های ایران و روس از این کتاب استفاده شده است.

۸- تاریخ منتظم ناصری

این کتاب ، اثر محمد حسن خان اعتمادالسلطنه است. او در سال ۱۲۵۷ هـ . ق . چشم به جهان گشود . و در سال ۱۳۱۳ هـ . ق . دار فانی را وداع گفت. این اثر را در سه جلد نوشته که در جلد اول و دوم به تاریخ ایران از ابتدا تا سال ۱۱۹۳ هـ . ق . یعنی وفات کریم خان زند پرداخته است؛ و در جلد سوم تاریخ قاجار را تا سال ۱۳۰۰ هـ . ق . به رشته تحریر در آورده است. در این رساله مطالبی از جلد سوم این کتاب در مورد فتنه سالار استفاده شده است.

بخش اول :

اللهیار خان آصف الدوله قبل از صدارت